

CIRKUSZI AKROBATIKA

Alaputatási és szakmódszertani periodika

Állathecc és akrobatavilág[1]

Az állathecc ősrégi emberi gyengeség. - Van inkább és kevésbé megvetni való fajtája. - Állatgyűjtés a középkorban. - Nagy Lajos és Mátyás oroszánjai. - A magyar csikós és csordapásztor állatmutatványai. - Török ökörhecc. - Nürnberg izgul a magyar bikán s aztán megeszi. - A hecc Bécsből Pestre jön. - Hogy mulatott a heccben a Peleskei Nótárius? - Townson Róbertből vegyes érzelmeket váltott ki a hecc, Hofmansegg grófból elítélőket. - Franz Graeffer kedélyesebben fogja fel. - Magyar ökor primadonnáskodása Bécsben. - A heccaréna leltára. - Keresztési József és József nádor a heccben. - A vég. - Comenius a kóklerekről. - Mátyás és Báthory Zsigmond szívesen látta őket. - Szigorú rendeletek ellenük a XVII. században. - Kolozsvár és Sopron kötélháncosai. - Furkás Tamás is kötélháncost ír le 1804-ben. - Schmidt Alajos műintézete Pesten a zsidóudvar mellett 1815-ben.

Dicsőségesnek kevésbé dicsőséges a sporttörténelemnek az a fejezete, amelyhez érkeztünk. A sport fogalmának megbeszélésénél volt róla szó, hogy a sport rendszerint versennyel, küzdelemmel jár, amelynek lojalisnak kell lennie, azaz egyenlő feltételekkel kell megvívnia, meg kell lenni a lehetőségnek, hogy a küzdőfelek bármelyike győzhessen. Helyes felfogás szerint az igazi vadász is csak akkor ló a vadra, ha annak meg van a lehetősége a menekülésre. Ily szemmel nézve a dolgot, művelt ember elfordul az állatheccektől, bár némi különbséget tesz közöttük. Bármily rossz hírnek örvendjenek is manapság már a *bikaviadalok*, ennek a több ezer év által szankcionált mutatványnak sportjellegét nem lehet megtagadni: bátorságot, erőt, ügyességet, ötletet kíván meg ez a küzdelem. Az érem másik oldalán van a legborzalmasabb mulatság: az állatoknak egymás ellen való uszítása. Azt szoktuk mondani, minden sportemblersport, mert ló, kocsis, automobil, repülőgép mind az ember szolgálatában áll. Az ősi kakasviadalba,* avagy egyéb állatok egymásra uszításába azonban már nagyon nehéz belemagyarázni az ember sportját.

Az állatheccekkel mégis foglalkoznia kell a sporttörténelemnek, mert ez az ember bestiális szenvedélyeire visszamenő ősi mulatság összefügg az állatkedveléssel, állatidomítással, az állatoknak emberi célokra való felhasználásával, az állatoknak eleintén kuriózitásból, később tudományos célból való gyűjtésével, tenyésztésével s a legkülönbözőbb módon való mutogatásával, végül azzal a tudatunk alatt lappangó atavisztikus üdviválgásunkkal, amellyel önmagunkat ünnepejük, mint a teremtés koronáit, az összes állatkollegáknak nemcsak legyőzőit, de büntetlen egymás ellen uszítóit.

Kissé praktikusabban nézve a dolgot, az állathecc-aréna félig cirkusz, félig állatkert volt s így kétségtelenül résztvevett a különleges állatok kultuszában. Ős idők óta rendeztek efféle viadalokat, amelyeket az állatok gyűjtése előzött meg. Nagy Lajos korából értesülünk, hogy a firenzei köztársaság két oroszánt ajándékozott a királynak, amelyeket Toldi Miklósnak kellett elhoznia. (Lásd 112.I.) Hasonló ajándékot kapott Firenzéből Mátyás király is. Ehhez kapcsolódik Bonfininek az az adata, hogy Mátyás király oroszán vadászatokát és gladiátori játékokat rendeztetett. Csánky Dezső arra gondol, hogy az ilyesmi álarcos mulatság volt, én azonban alig hiszem. Amikor Ferrarában, Esteri Hyppolit hazájában, szamarakkal, disznókkal és bivalyokkal rendeznek versenyfutást és bikaviadalokban gyönyörködik a nép, nagyon valószínű, hogy Mátyás oroszán vadászata sem képletesen értendő, csupán letompítandó olyképen, hogy afféle oroszán szelídítő-kergető mutatványban volt a királyi udvarnak része. Párducai is voltak a királynak, amiről a gepárd vadászata kapcsán már szólottunk. (Lásd 132.I.)

A következő századokban nem lévén királyi udvarunk, ezt az állatkedvelést sem tapasztalhattuk közelből. Ellenben volt a magyar embernek derekas dolga állattal, olyanféle, amelyet mindenki

megcsodált. Értjük ezalatt csikósaink bravúros tudását a rájuk bízott ménessel; ahogy azt együtt tudták tartani; ahogy ki tudták belőle fogni, meg tudták fékezni és ülni azt a lovat, amelyet akartak; ahogy magával a ménessel is olyan mozdulatokat tudtak végeztetni, amilyeneket akartak. (V.ö. 368.I.) Minden magyarországi lóvásár látványossága volt az idegennek. Az eddig már felsoroltakon kívül lelkesedéssel említi ezt *Robert Townson*, e kiváló skót utazó, aki nálunk 1793-ban nézett körül nyitott szemmel. Maga *Romer Flóris* is az 1885. évi történelmi kongresszuson mint kultúrtörténelmi jelenségről emlékszik meg csikósaink e természetes mutatványairól, amelyekhez egy másikat csatol, mondván: "Ritkább lehet, de azért divatos az is, hogy a csordapásztorokhárom-négy *harsonát fújva, a koszorúkkal feldíszített bikákat és legszebb fejősöket körülhajtják* és csak ezen körmenet után bocsátják ki a legelőre".

Ugyenezen alkalommal "Mayerffi lelkész a magyar parasztéletet is feltüntette, amennyiben gyönyörű nyájaikkal a gulyások, csikósok, kanászok, különféle ünnepi ruhájukat s *bámulatos ügyességüket* is bemutatták."

A bikaviadal az állathecc közt foglal helyet a kecskemétiék régi *bikahajsz-a* - melyről ugyancsak Jókai Mór emlékszik meg a Vasárnapi Ujság 1856. évi folyamában - melyet pünkösöd másnapján rendeztek s mely *mindig a bika leszúrásával végződött*. Ne felejtkezzünk még meg azokról a derűs percekéről sem, amelyeket a magyar kutyák, főképen a *terelő pumi* szerzett a mindenkori magyar embernek. Szóval megállapíthatjuk, hogy az állatszerető magyar embernek is megvolt a sportja a maga állataival, *anélkül, hogy kínozta volna őket*. Pedig a keleti és nyugati állatheccnek nálunk találkoztak.

Schweiger Salamon keleti utazó (Lásd 254.I.) mondja el, hogy 1616 júniusában Budán a vendégei tiszteletére adott bankett után a basa egy ökröt kutyákkal halálra hecceltetett. - ez időtájt a magyar marhának nagy exportja volt Németországba, főképen Nürnbergbe. A magyar marha ekkor még rendkívül szilaj állat volt; Augsburgban csak megkötve volt szabad vásárra vinni. - Nürnbergben a heccekre is magyar bikákat szerettek volt bocsátani, medvékkel és Bärenreisser-kutyákkal. Ezek a viadalok a Fechthausban zajlottak le, ahol egyébként mesterdalosok és komédiások játszottak. 1712-ben a tanács még azt is megvizsgálta, hogy a magyar bikák elég vadak-e. Az 1720-as évek után mindinkább fogy a viadalok száma, viszont Bécsben 1710-ben sikerrel kezdték meg a hecceket, *Pesten* pedig 1783-ban a mai evangélikus templom telkén nyílt meg az első efféle aréna faépülete. Tulajdonosai Lehner Tóbiás színházi vállalkozó és özvegy Schmallöger Józsefné voltak, akik után Tuschl Sebestyén vette át ezt az üzemet s a mai lipótvárosi Bazilika helyén épített egy nagyszabású amphiteátrumot, amelynek életéről számos egykorú leírásunk maradt.

Elsőnek álljon itt *Gvadányi József* gr. Peleskei Nótáriusának leírása.

Dél után majd mindég ki mentem sétálni,

Kuriósus voltam mindeneket látni,

Dámák is sétálnak, ha nap szokott szállni,

Akkor majd lesz módom azokat vexálni.

Pestre által mentem, hogy ottan láthassam,

Vadak, viadalát, s' magam mulathassam,

Hetznek híjják: miből áll ez, megtudhassam,

Otthon a Biráknak, mit láttam mondhassam.

Láttam, hogy tizenkét pantzéros kutyával

Vívott egy Oroszlány; de hármat farkával

Agyon sújtott, eggyet az első lábával

Meg nyomott, hogy béle ki jött párájával.

Meg is ölte volna tán mind a kutyákat,

De hogy hánytak reá sűrűn Raketákat,

El nem szenvedhetvén a sok tűz szikrákat,

El szaladt, rá vonták a vasas táblákat.

Ez után jöve ki egy nagy izmos Medve;

Vén volt ez, játszani nem is volt nagy kedve;

De még is fel volt ez haragra gerjedve,

Mert sokszor kutyáktól vólt már megijedve.

Hetz Mester négy ebet reája botsátott,

Eggyet ezek közzül pofon ez úgy vágott,

Hogy tízlépésnyire tőle karikázott,

Eggyet meg ölelvén, büdöst abból rázott.

Más két szelindekek füleit ragadták,

Szegény fáradt medvét a földre le vonyták;

De a'Hetz Legények meg szabadították,

Szokott barlangjába be is botsátották.

Botsátottak osztán egy nagy szilaj bikát,

Négy közzül hol eggyet, hol a másik kutyát,

Ugy fel hajigálta, mint felhányják labdát,

Egy meg döglött: ezen által döfte szarvát.

*Ujjra friss két kutyát reá eresztették,
Ezek füleire hogy rá tsemezkedték,
Meg tarták, mind bika, mind kutya reszkedtek,
Ez azért is vele már nem veszekedtek,
Vizet az ebeknek öntöttek fejére,
Szaladva mindenik a maga helyére,
Így lett a bika ment; de folyt füle vére,
Ez is hol tartatik, oda vissza tére.
Játszottak azután több apróbb vadakkal;
De kevés mulatság vala már azokkal,
Ideje gondoltam van, hogy Asszonyokkal
Kezdem el Hetzemet, különös módokkal.
Hetz helyből ki menvén meg álltam az utcán,
Jöttek a sok Dámák onnan egymásután.*

megnézte az említett *Townson Róbert* is a heccet 1793-ban, melyről a következőket írja:

"Vasárnapokon és nagy ünnepeken a közönséget épúgy, mint Bécsben, *hecc* mulattatja. A tulajdonosoknak két nagyon szép *vad bikájuk* van. Amelyik napon én néztem meg ezt a finom és humánus mulatságot, egyik vad bikát az arénába eresztették és ugyanakkor egy magyar ökröt is a porondra küldtek. Az ökör megtámadta a bikát, de a másik rögtön földreterítette. Azt hiszem, ami angol bikáinkkal jobban fel tudta volna venni a küzdelmet. Egy magyar ökör és egy *Bos ferus* igen egyenlőtlen ellenfelek. Ezután egy *Raub-Beer* jött. Az ilyen medvének napokon át nem adnak eledelt, hogy az éhség megvadítsa. Egy másik medvét is engedtek ki, amire megindult a küzdelem. Az utóbbi sokkal kisebb volt, úgyhogy a viadal nem tartott sokáig: A *Raub-Beer* a megvadulni semmiképen nem akaró másikat mancsaival levágta, torkonragadta, megfojtotta és ketrecébe hurcolta. Minthogy fölöttébb egyenlőtlenek voltak alakban és erőben, a látvány igen kellemetlen volt. A fehér grönlandi medve (jegesmedve) mulatságosabb volt. Az aréna közepén egy kis vizes medence volt, benne egy kacsa úszkált. Mihelyt a medve a medence széléhez ért, a kacsa meglapult a víz felszínén; a medve beelépett, mire a kacsa alábukott, a medve utána, csakhogy a kacsa jobb bűvár lévén, megmenekült. - A következő szám az egyik heccmester viadala volt egy ökörral. Mihelyt a heccmester a porondra jött, az ökör feléje rohant. A középtermetű ember szarvánál ragadta meg az állatot, amely az aréna egyik végéből a másikba lökte őt, de nem tudta bántani. Ez a küzdelem tartott egy ideig s végre is az ökör az aréna oldalához nyomta ellenfelét, akiben bizonyára kárt tett volna, ha a heccmester legényei segítségére nem sietnek, nem szabadítják el a faltól és nem adják kezébe törét, amelyet haladéktalanul az ökör nyakcsigolyái közé szúrt, s így az egy-két percig még vonagló állatot a földre terítette. Így ölik meg az ökröket Gibraltárban a mészárosok, akik ezt afrikai szomszédaitól tanulták. Ezt a baromvágási módot akár

hatóságaink is bevezethetnék, mert humanitási és társadalmi szempontból ajánlatos az állatok fájdalmának csökkentése. - Egy oroszán következett a maga veleszületett fenségében; erejének tudatában nézett szét, hogy van-e ellenfele; ám csak azért hozták ki, hogy megmutassák; az aréna kapujának felső nyílásán egy zsebkendőt dugtak ki, de mindjárt visszarántották; azonnal odakapott. Egyéb állatokat is mutattak, amelyek szintén boldogok voltak, hogy visszamehettek ketrecükbe. Az egyik heccmester azzal mutatta meg ügyességét, hogy felnyársalt egy vadkant, amelyik azonnal rája rohant, mihelyt az arénába eresztették".

A leírásból látható, hogy Townson, ha nem is lelkesedik érte, de érdekes és nívós látványosságnak ítéli a heccet. Ugyanezen évben látogatta meg a heccet Hofmansegg gróf, aki így számol be tapasztalatairól:

"Mivel ma vasárnap van, tehát délután állathecc is van Pesten. Oly barbárnak tetszett nekem mindig ez a szórakozásnem és mégis elhatároztam magamat, hogy életemben legalább egyszer megnézem. Az amphiteatrum, amelyben tartatni szokott, egy kerek épület, melynek közepén egyengetett térség van szabad ég alatt, ez körülbelül 40-50 lépés átmérőjű lehet. E fölött három sorban páholyok vannak egymás fölött és pedig minden sorban 45, minden páholy körülbelül három rőf széles. A földszinten csupa csapóajtók vannak, melyek a vadállatokat zárják el. A köztársaság legmértőbb tárgya tulajdonképpen az, midőn a heccmester egy felbőszült ökörral viaskodik és azt késsel leteríti. Ezenkívül még más vadállatokat is ingereltetnek kutyákkal, de nem oly mértékben, hogy akár az állatoknak, akár a kutyáknak ártana. Először két medvét vezettek elő, melyek egy ideig együtt játszottak, majd kutyákkal ingereltették őket, de azok nem bántották egymást. Némiképp komolyabban ment a dolog a másik idősebb medvével, mely néhány jókora csapást osztogatott, de mert sem fogai, sem körmei nincsenek, ez sem tett sok kárt; ha komolyabban menne a dolog, a kutyákat visszahívják. Aztán jött egy ökör, mit néhány vörösruhás ember, akik a közepén az ökör felett voltak felkötve, ingerelt és valahányszor az ökör a levegőben ide-oda kapkodott, arra ők fittyet hánytak - amit az utóvégre rossz néven vett. Ezután kutyákat bocsátanak rá, melyek igen ügyesen tüstént fülébe csimpaszkodnak és harapják úgy, hogy meg se mozdulhat, csak keservesen bőg. Szomorú ezt nézni és hallani. Utána egy farkas jön, mely a kutyákkal viaskodik, épen úgy a vaddisznó. A legszebb volt még egy jól megtermett tigris, illetőleg leopárd. Egy kost bocsátottak hozzá, melyet mindjárt megragadott a nyakánál fogva úgy, hogy a szegény állat a félelemtől egész néma lett és a tigris kényszeríté, hogy mellette menve kísérelje be barlangjába, hol a szegényt valószínűleg széttépte és felfalta. Végre jött a bika, melyet már arról is fel lehetett ismerni, hogy szarvain két fagolyó volt, hogy a vívót át ne szúrja; így csak döfhetett. Ezelőtt egy heccmester azzal dicsekedett, hogy ő a bikát ily golyók nélkül is leteríti, a bika azonban nem ismert tréfát és úgy átszúrta a szegény heccmestert, hogy két óra múltán belehalt - s mindez a városi közönség szemeláttára történt. E bikát is különféleképpen feldühösítették, végre fellépett ellenében a heccmester, aki trikót és bőrnadrágot viselt, kerek kalapja zöld tollakkal volt díszes és angol csizmák a lábán. Jobb csizmaszárában vadászkest rejtegetett. Eleinte bottal ingerelte, majd kavicsot és homokot szórt a szeme közé. A bika haragos lett, fújt és toporzékolt, sokáig nem akart támadni, de néhány perccel később mégis rárohant - ez is borzasztó pillanat volt. A heccmester ahelyett, hogy elkerülné, kiválasztja a kedvező alkalmat s midőn a bika épen döfni akar, megkapja balkezelével a balszarvát és fölveti magát a bika baloldalára, majd jobbkezelével rögtön megragadja a jobbszarvát is, így hurcoltatja magát egy ideig a bikával s kötekedik vele, amennyire csak lehet. Erre jobbkezelével a csizma szárába nyúl a kés után, kihúzza azt s a bika szügyébe mártja, mire ez abban a pillanatban összeesik. Ez a veszély, a gyilkolásnak ez a neme, a vér, a haldokló állat - Uram Isten, miképp lehet ezen mulatni és még ezért pénzt kiadni?"

az igazság kedvéért meg kell jegyezni, hogy hecc-tudósításaink kissé egyoldalúak. Gvadányi tudósítása erősen szatirikus, tehát elítélő, Townson és Hofmansegg pedig komoly tudósok voltak, akik érthetően nem lelkesedhettek e barbár mulatságért. Véleményünkben azonban nem osztozott az egykorú polgárság, amely nagyon szerette a heccet. Ez kiderül Franz Graeffernak - az egyideig

Pesten élt könyvembernek - "apró bécsi emlékiratiból", amelyek közt eleven tudósítást találunk a bécsi heccről; a bécsi és pesti hecc közt pedig nem volt nagy különbség. Ebből a leírásból látjuk, hogy ha barbár volt is, de kedélyes volt egy ilyen hecc-előadás, amelynek szüneteit virsli, sör és bíráló megbeszélések töltötték ki; a közönségnek megvoltak a kedvenc állatai, különösen kutyái, amelyeket hangosan üdvözöltek és biztattak. Általában feszélytelen hangos élet uralkodott a heccben, amelynek utolsó koronázatlan királya egy Stadelmann nevű igen ötletes heccmester volt, aki egy torer- és egy renaissance-viadalt rendező tulajdonságait egyesítette magában. Különös specialitása volt a mitológiai hecc és a *magyar bika*. 1794 október 4-én egy dühöngő magyar ökrön jelent meg, 1796 május 30-diki szereplését pedig a következő egykorú program mondja el: "Stadelmann heccmester tűzbeburkoltan egy jól irányzott tördőfessel le fog teríteni egy igen vad magyar ökröt, amely dörgéssel és recsegéssel tele tüzes nyereggel van megterhelve".

[1] Dr. Siklóssy László: A magyar sport ezer éve I-III. Budapest 1927. 1928. I. kötet (380-385. o.)

* A kakasviadal még a magas kulturájú erdélyi szászoknál is dívott a XVIII. század elejéig, ameddig minden október 16-án Gallusnapot ültek, amelyre kakasviadal útján választottak királyt s egész nap fakardokkal baromfiakra vadásztak, ami végeredményben szintén csak állathecc volt (V.ö. 164.I.)

megjelenik minden negyedévben